

slovenskem zgodovinopisju v komunističnem obdobju med Bogom Grafenauerjem in Vaskom Simonitijem v začetku devetdesetih let preteklega stoletja. Sicer pa je – kot zopet vsi vemo – v slovenskem zgodovinopisju, če izvzamemo občasne, redke polemične replike, ki ne težijo toliko k stvarnemu soočanju gledanj in interpretacij kot k pojasnjevanju in potrjevanju že zapisanih ali izrečenih stališč, malo stvarnega, polemičnega in razpravljanja, razprave o teoretskih, konceptualnih in metodoloških vprašanjih zgodovinopisja pa so sploh prava redkost. Tudi to je jasno razvidno iz 65 do danes izdanih letnikov Zgodovinskega časopisa.

Upam, da ne bo neprimerno ali nekorektno, glede na to, da sem član uredništva Zgodovinskega časopisa, če sklenem, da naš časopis, že nekaj časa ni več podobno verno ogledalo slovenskega zgodovinopisja, kot je bil nekdanj, zlasti v prvih dveh desetletjih svojega izhajanja. Razlogov za to je več: na eni strani imamo danes več regionalno in tematsko usmerjenih strokovnih revij in periodičnih publikacij, kjer je mogoče objavljati, (kar je vsekakor razveseljivo). Na drugi je gradivo zborovanj in konferenc zvečine objavljeno v posebnih zbornikih, na tretji pa kaže vsaj del kolegov, kot se zdi, vse manj interesa za objavljanje razprav v (slovenskih) strokovnih glasilih (in zlasti za pisanje književnih in drugih strokovnih poročil, saj tega strogi in togi točkovni sistem, po katerem naj bi se ocenjevala naša raziskovalna dejavnost, ne nagraduje). V tem smislu bi morda zato lahko razmišljali o aktivnejšemu spodbujanju k tematskim številkam in konceptualnim razpravam, čeprav takšno prizadevanje ob tradicionalno skromni pripravljenosti na ambicioznejše sodelovanje raziskovalcev in ustanov, v katerih delamo, po vsej verjetnosti – vsaj kratkoročno – ne more računati na večji uspeh. Vseeno pa ne kaže spregledati, da se je Zgodovinski časopis v zadnjih letih opazno odprl navzven, tudi k temam, ki niso neposredno povezane s slovensko zgodovino, med pisce na njegovih straneh objavljenih razprav pa so pogosteje kot doslej tudi neslovenski avtorji. In tudi to ni nepomemben korak.

Egon Pelikan:

Slovensko zgodovinopisje v zrcalu Zgodovinskega časopisa

Ob petinšestdeseti obletnici Zgodovinskega časopisa v tem prispevku na kratko razmišljam o vlogi Zgodovinskega časopisa znotraj slovenske historiografije.

Zgodovinski časopis že petinšestdeset let prinaša prispevke uveljavljenih in uveljavljajočih se zgodovinarjev in zgodovinarik, ki so obravnavali oziroma obravnavajo različna obdobja v zgodovini slovenskega prostora, zamejstva in izseljenišva. V Zgodovinskem časopisu so objavljali vsi povojni slovenski zgodovinarji, ki so zapustili kakršnokoli omembe vredno sled v slovenskem zgodovinopisju. Dolgo časa je bil ZČ tudi ključna publikacija, ki je skrbela – in v tem smislu še danes skrbi – za znanstveno terminologijo in za distribucijo novih metod in konceptov v slovenskem zgodovinopisju.

Zato ZČ tudi danes predstavlja nekakšno razgledno točko po dogajanju v zgodovinski stroki na Slovenskem. Tega mnenja so tudi številni raziskovalci iz tujine, ki se srečujejo s slovenskim zgodovinopisjem.

V času po vzpostavitvi samostojnosti Republike Slovenije je imel Zgodovinski časopis odprta vrata za uvedbo novih konceptov zgodovinopisja in za različna mnenja o preteklosti, za polemike, za ključna vprašanja nadaljnjih usmeritev stroke ter iskanja odgovorov nanje, včasih morda še preveč odprta vrata, tako da uredniški politiki v tem smislu ne moremo očitati ekskluzivizma kakršnekoli vrste.

Ali bi lahko kljub tej metodološki in mnenjski raznolikosti rekli, da Zgodovinski časopis do določene mere vzpostavlja prepoznavnost, celo neko specifično identiteto slovenskega zgodovinopisja? Ob tem mi prihaja na misel vprašanje, ki si ga je v katoliški znanstveni reviji Čas v dvajsetih letih prejšnjega stoletja postavljaj vodilni ideolog slovenskega političnega katolicizma Aleš Ušeničnik – ali lahko govorimo o slovenski znanosti ali zgolj o znanosti na Slovenskem?

Je danes (v tem smislu) upravičeno govoriti o slovenskem zgodovinopisju ali zgodovinopisju na Slovenskem, s čimer mislim na metodološke in znanstvene pristope ter usmeritve?

Je slovenski historiografski prostor med globalnostjo in partikularnostjo zgolj uvoznik in morda prevodnik – ali tudi kaj izvaža? Zgodovinsko produkcijo oziroma rezultate raziskav, metode itd. Koliko del, ki nastajajo v okviru slovenske zgodovinske produkcije, se prevaja v tuje jezike? Koliko je historiografska produkcija v slovenskem prostoru kompetitivna ali inovativna v okviru evropskega in globalnega historiografskega prostora?

V osemdesetih in devetdesetih letih so se na Slovenskem uveljavili pristopi, kot je zgodovina spolov, zgodovina vsakdana, ustna zgodovina itd. Pogosto predvsem kot delo posameznih zgodovinarjev, ki so metodološko uveljavljali te pristope na Slovenskem. Slovenska historiografija v tem smislu prispeva k transnacionalnemu zgodovinopisju predvsem z ustvarjanjem podobe slovenskega ali bivšega jugoslovanskega prostora in metodologije prilagaja kontekstu tega prostora. To včasih slišim od tujih kolegov – kot očitek slovenski historiografiji.

Toda to nas ne more čuditi, saj je npr. na nemškem portalu namenjenem zgodovinarjem prijavljenih več tisoč zgodovinarjev... na Slovenskem jih kontinuirano objavlja nekaj sto... in če po nizozemskem filozofu Franku Ankersmitu velja, da se danes s preteklostjo ukvarja več zgodovinarjev, kakor se jih je z njo ukvarjalo od Herodota do leta 1960 ter zato posledično nastaja problem komunikacije med ozkimi specializacijami na eni in hiperprodukcijo na drugi strani – to zagotovo ne velja za slovensko historiografsko produkcijo.⁷ Očitno se nam v Sloveniji ni treba bati ne prvega ne drugega.

Bolj problematično je, da po zgledu politike, tudi v historiografiji ostajamo v ideološkem spopadu za interpretacije ali revizije, ki so sočasno tudi aktualne teme slovenskih medijev; interpretacije in revizije torej, ki niso zastavljene kot vprašanja

⁷ Glej o tem: Oto Luthar, Breda Luthar, Trio za orkester, Resničnost, pripoved in pomen, Filozofski vestnik št. 1., Filozofski inštitut ZRC SAZU, Ljubljana 2007.

kakega »pluralizma diskurzov«, temveč so ideološko ali celo aktualno-politično ter ekskluzivistično pogojene.

Danes sicer v evropskem zgodovinopisju lahko slišimo o »prevrednotenju« zgodovinskega spomina ali npr. celo o relativnih možnostih zgodovinskega diskurza kot takega. Toda če naj zgodovinar opravlja funkcijo kolektivnega spomina, je zavezan precej »jasnim pravilom zgodovinopisja«. Ta niso niti poljubna niti slučajna in vsaka nova zgodovinska metodologija ali pogled »od zunaj« praviloma omogoča ustrezno refleksijo, ne da bi jih nujno razveljavljala. Relativizirati, rekonstruirati, preinterpretirati, revidirati itn. – to je zgodovinopisju imanentno – toda to ni mogoče brez pravil zgodovinske stroke... brez permanentnega dialoga s:

- preteklostjo prek zgodovinskih virov (z diferenciacijo starih in uporabo ter odkrivanjem novih virov);
- zgodovinarja s samim seboj prek racionalne argumentacije;
- in s publiko (s tem mislim na ožje definirano skupino znanstvenikov, zgodovinarjev, specialistov), pri čemer je zgodovinar ujetnik pozitivistično uporabljanih zgodovinskih virov.⁸

Pri tem zadnjem je slovenska historiografija hendikepirana prav zaradi majhnega števila zgodovinarjev in zgodovinarik ter zaradi posledične omejenosti prostora znotraj jezikovnega in nacionalnega okvira.

Danes smo na Slovenskem v obdobju, ko sicer lahko poslušamo o »reviziji«, o »ideološkem« zgodovinopisju, celo »tranzicijskem zgodovinopisju« itd. V tem kontekstu termin »revizija« ali pojem »tranzicijsko zgodovinopisje« uporabljajo včasih politiki, včasih novinarji, včasih celo mladi zgodovinarji.

Revizija – kot rečeno – ostaja imanentna zgodovinski znanosti, saj je stvar interpretacije in preinterpretacije – vendar pa to ne more biti takšna revizija, ki bi se izvajala po političnem naročilu in torej s ciljno selekcijo virov in interpretacij.

In kaj je v tem kontekstu posebna, tako rekoč dodana znanstvena vrednost Zgodovinskega časopisa? To je njegova distribucija vedno znova znanstveno, raziskovalno, metodološko aktualiziranih raziskav preteklosti slovenskega prostora. Kdorkoli bo iskal podatke o srednjeveški zgodovini tega prostora, o zgodovini druge svetovne vojne na slovenskih tleh, o zgodovini socialističnega samoupravljanja ali zgodovini manjšin med vojnama itn., ne bo mogel mimo objav Zgodovinskega časopisa oziroma ne mimo v njem objavljenih raziskav Boga Grafenauerja, Toneta Ferenca, Vasilija Melika, Milice Kacin Wohinz ali Jožeta Pirjevca, Petra Vodopivca ... da ne naštevam naprej. Morda bodo v vedno novih branjih ta dela podvržena večji ali manjši interpretativni reviziji zaradi časovne distance, vendar bodo hkrati ostala pomembne reference novih raziskav.

Interpretacije, razprave in polemike bodo torej tudi v bodoče zagotovo definirale vlogo Zgodovinskega časopisa kot osrednje slovenske revije za zgodovinopisje. Ob njem se je uveljavilo še nekaj zelo kvalitetnih zgodovinskih revij s specifičnim vsebinskim profilom in metodološkimi pristopi: mdr. v Kopru, Mariboru in Ljubljani ... toda vloga nekakšnega »razglednega mesta« po slovenski historiografiji, ki jo

⁸ Glej o tem: Ernst Hanisch, *Die Linguistische Wende*; v: Wolfgang Hardtwig in Hans-Ulrich Wehler, *Kulturgeschichte Heute*, Vandenhoeck & Ruprecht Verlag, Göttingen 1996, str. 221.

ima Zgodovinski časopis tudi kot prostor za posvet in polemiko, za opozorila ter merjenje pulza v historiografiji na Slovenskem – to vlogo si Zgodovinski časopis nenehno potrjuje. Uredništvu zato želim še naprej tako zastavljeno, učinkovito in uspešno delo.

Oto Luthar: Zgodovinski časopis in zgodovinopisje – prvih 45 let

V svojem prispevku se bom osredotočil na zgodovinopisje. Točneje, opozoril bom na vlogo in pomen Zgodovinskega časopisa za poznavanje aktualnih teoretskih in metodoloških vprašanj na eni in za samorefleksijo slovenskega zgodovinopisja na drugi strani. Pri tem že na samem začetku poudarjam, da je kljub dejstvu, da je do preoblikovanja zgodovinopisja pri Slovencih v slovensko zgodovinopisje prišlo že konec 19. stoletja, večino besedil o vlogi in pomenu historične interpretacije izšla prav v Zgodovinskem časopisu. Še več, ob redkih izjemah, ki jih predstavljajo predvsem besedila Milka Kosa (Slovenska histroiografija, Jugoslovenski istoriski časopis 1, 1935), Franceta Klopčiča (Kritično o slovenskem zgodovinopisju, DZS 1977), Frana Zwittera (Sociologija in zgodovina, Akademski založba 1938), Boga Grafenauerja (Struktura in tehnika zgodovinske vede. Uvod v zgodovino, Filozofska fakulteta 1960) oz. prispevki, ki so izšli v drugih revijah (npr. Zwitterova predstavitev Blochove razprave o francoski agrarni zgodovini v Geografskem vestniku leta 1933) ali njegove in Grafenauerjeve razprave in članki v Jugoslovenskem istoriskom časopisu, predvsem pa v Naših razgledih, je samo po objavah v Zgodovinskem časopisu mogoče rekonstruirati dinamiko historiografske samorefleksije v Sloveniji.

Poleg tega kaže opozoriti na to, da so zgodovinarke in zgodovinarji prav na straneh ZČ zvedeli kaj se je dogajalo na mednarodnih srečanjih zgodovinarjev, v prvi vrsti na svetovnih kongresih in to vse do sredine osemdesetih let. Torej vse do trenutka, ko je bila ta razprava sestavni del tradicionalnih zgodovinarskih mednarodnih kongresov in konferenc. Na začetku devetdesetih so začeli kolegice in kolegi iz ZDA, Velike Britanije, Francije, Španije, Južne Amerike organizirati posebne simpozije in konference na temo zgodovine in teorije zgodovinopisja. Prelom na tem področju predstavlja serija treh konferenc v Santiagu de Composteli («Historia a debate», kjer je bilo med približno dvesto referenti mogoče poslušati tudi avtoritete kot so Jacques Le Goff, Lawrence Stone, Pery Anderson, Chris Wickham, Paul Freedman, Peter Burke, Roger Charier, Bernard Lepetit, Giovanni Levi idr.). In vsi po vrsti so poskusili razložiti, kaj se je zgodilo z zgodovinopisjem po zatonu t.i. »annalovske šole« oz. annalovskega gibanja. A to je že druga tema, predvsem pa drugo obdobje.

Pred tem, torej vse do začetka osemdesetih let, se je, kot rečeno, tovrstna razprava odvijala v okviru svetovnih kongresov, od koder so (pretežno za ZČ) redno poročali zgodovinarji generacije, katere predstavniki so v osemdesetih tvorili hrbtenico razreda za zgodovinske in družbene vede Slovenske akademije znanosti